

ŞAGİRD NAILİYYƏTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Fənlər üzrə məzmun standartlarının müəyyən olunmasında əsas məqsəd həmin standartların hər bir şagird tərəfindən mənimsənilməsi istiqamətində hədəflərin seçilməsidir. Qəbul edilmiş standartlara uyğun bilik və bacarıqlara nail olmaq üçün hər bir şagirdin fəaliyyəti fasiləsiz stimullaşdırılmalı, onların daha yüksək səviyyəli standartları mənimsəməsi üçün şərait yaradılmalıdır. Optimal vəziyyətdə heç bir şagirdin tədris ili boyunca geri qalmasına imkan verilməməli, əksinə, hər bir şagirdin irəliləməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu baxımdan şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi davamlı, dinamik və bir çox hallarda rəsmi olmayan prosesdir. Bu prosesdə müəllimlərin şagirdlər üzərində müşahidəsi, şagirdlərin sinif işləri və ev tapşırıqlarını yerinə yetirmələri, yazılı və şifahi cavabları əhəmiyyətlik baxımından eyni dərəcədə vacibdir.

Şagirdlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi şagirdin biliklərə yiyələnmək, onlardan istifadə etmək, nəticə çıxarmaq bacarıqları haqqında məlumatların toplanması prosesi kimi qəbul edilir və aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- şagird irəliləyişlərinin (geriləmələrinin) izlənilməsi (monitorinqi)
- təlim prosesində qərarların qəbulu
- şagirdin təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi
- kurikulumun qiymətləndirilməsi

Qiymətləndirmə bir prosesdir. Bu prosesdə şəffaflıq, ədalətlik, qarşılıqlı razılaşma və əməkdaşlıq öz əksini tapır. Bu proses eyni zamanda zəncirvari bir prosesdir ki, burada əlaqəliliyin izlənilməsi və təmin edilməsi mütləqdir. Ona görə də qiymətləndirmə prosedurları ardıcıl qurulur və vəhdət təşkil edir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təlimə təsir edən amillərin, vasitələrin aşkarlanaraq aradan qaldırılması mümkün olsun. Məktəbdə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi aşağıdakılara xidmət edir:

- şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdisləri hansı səviyyədə mənimsədiklərini müəyyənləşdirməyə;
- müəllimlərin hazırlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinə dair məlumatların əldə olunmasına;
- təlimin məzmunun, metodlarının və səmərəliliyinin müəyyənləşdirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə;
- idarəetmə texnologiyalarında yol verilən nöqsanların və ya qabaqcıl təcrübələrin öyrənilərək yayılmasına;
- ictimaiyyətin təhsilə münasibətinin öyrənilməsinə;
- qərarların qəbuluna, təhsil standartlarında müəyyən dəyişikliklərin edilməsinə.

“Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi” pedaqoji anlayış kimi təhsil leksikonuna yaxın illərdə daxil olmuşdur. Uzun müddət bunun əvəzinə “şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdislərinin qiymətləndirilməsi” anlayışı işlədilmişdir. Bununla yanaşı, qiymətləndirmə dedikdə, şagirdlərin gündəlik qiymətləndirilməsi başa düşülmüşdür. Başa düşüldü ki, belə qiymətləndirmə sistemi mahiyyət etibarı ilə heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Məsələn, Azərbaycan dili üzrə yarımillik və ya illik qiymətlərin çıxarılmasında şagirdlərin aldığı qiymətlərin sayı və nisbəti əsas götürülmüşdür. Halbuki, yarım il ərzində Azərbaycan dili fənnindən xeyli mövzular keçirilir. Belə çıxır ki, bütövlükdə yarımillik (illik) mövzuların şagird tərəfindən öyrənilib mənimsənilməsi vəziyyəti müəyyən olunmamış qalır [6, s.32].

Qiymətləndirmə və təlim proseslərinə təhsilin qarşılıqlı əlaqədə olan iki tərəfi kimi baxılır. Sistemli proses olan qiymətləndirmə təlim nəticələri ilə maraqlı tərəflər arasında səmərəli əks-əlaqə vasitəsi kimi aşağıdakı komponentləri əhatə etməklə qurulur:

Qiymətləndirmə məlumatları. Bunlara şagirdlərin nailiyyətləri və təlimə münasibətləri, müəllimin hazırlıq səviyyəsi, fənn kurikulumlarının xarakterik cəhətləri, təlim resurslarının bölgüsünü əks etdirən məlumatlar və fəaliyyətlərin icra mexanizmləri daxildir.

Məlumatların toplanması. Bu proses testlərin keçirilməsi, şagird tapşırıqlarının yoxlanılması, sinifdə müəşibələrin aparılması, fənn kurikulumlarının icra keyfiyyətinin, şagird və müəllimlərin fəaliyyətlərinin müşahidəsi, qiymət cədvəlləri və digər məktəb sənədlərinin təhlil edilməsi kimi üsullarla həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə nəticələri. Həmin nəticələrdən tədris prosesinin planlaşdırılması və istiqamətləndirilməsi, qiymət ballarının hesablanması, müqayisələrin aparılması, təhsil sənədlərinin və lisenziyaların verilməsi, təhsilin bir pilləsindən digərinə keçilməsi, pedaqoji nəzəriyyələrin formalaşdırılması, təhsil siyasətinin qurulması və onun təsirliliyinin monitorinqinin aparılması, təlim resurslarının bölgüsü, kurikulumun və tədrisin keyfiyyətinin dəyərləndirilməsi zamanı istifadə olunur, eyni zamanda geniş ictimaiyyəti məlumatlandırmaq məqsədi daşıyır.

Qiymətləndirmə standartları. Bu standartlar təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün əsas meyarları təyin edir, şagird nailiyyətlərinin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi üçün istifadə olunan qiymətləndirmə üsulları və vasitələrinin keyfiyyətini təsvir edir, qiymətləndirmə prosesinin qanuniliyinə zəmanət verir.

Şagird nailiyyətlərini qiymətləndirməyin əsas məqsədi deklarativ, prosedural, kontekstual biliklər səviyyəsi öyrənilməklə müvəffəqiyyət və geriliyi müəyyənləşdirməkdir.

Deklarativ biliklər bilavasitə yaddaşa əsaslanır, zəruri informasiyaların, təriflərin, terminlərin mənimsənilməsinə nəzərdə tutur, ona görə də bu proses “bilmə” və “anlama” fəaliyyətləri ilə əlaqədar olur.

Prosedural biliklər əldə etdiyi biliklərin tətbiq etmə bacarığına əsaslanır.

Kontekstual biliklər isə tədqiqatçılıq, yaradıcılıq fəaliyyəti ilə bağlıdır.

¹ ADPU-nun magistrantı

Təhsil sahəsində nailiyyətlərin ölçülməsi ölkəmizdə 3 istiqamətdə aparılır: 1.Beynəlxalq qiymətləndirmə. 2.Milli qiymətləndirmə. 3.Məktəbdaxili qiymətləndirmə

Beynəlxalq qiymətləndirmə, təhsil sahəsində inkişafın global dünyanın təhsil sahəsində uyğunluğu əsasında müəyyənləşdirilir. Ölkəni təmsil edən şagirdlərin təlim göstəriciləri əsasında təhsilin vəziyyəti barədə təsəvvür əldə etmək, müvafiq məlumatları təhlil etməklə problemləri aşkara çıxarmaq, onların həlli yollarını müəyyənləşdirmək, perspektiv inkişaf istiqamətlərini proqnozlaşdırmaq və digər ölkələrlə müqayisə etmək məqsədilə aparılır.

Milli qiymətləndirmə ölkə daxilində təhsilin keyfiyyətini müəyyənləşdirir. Təhsil prosesinin təşkili, planlaşdırılması, aparıldığı şərait haqqında toplanmış məlumatlar vasitəsilə kurikulumun keyfiyyətini və təhsil sistemində baş verən dəyişiklikləri dəyərləndirmək məqsədilə ümumi orta təhsilin bir pilləsindən digərinə keçid mərhələsində, 4-5 ildən bir həyata keçirilir. Milli qiymətləndirmə sistemi və təhsil standartlarının məqsədi məktəb təhsilinin yüksək səviyyədə təşkilinə və cəmiyyətin dinamik inkişafına xidmət göstərməkdir. Təbii ki, təhsil sistemində aparılan bu dəyişikliklər daha dərin nəzəri və praktik əsaslar üzərində qurularaq, müxtəlif kateqoriyadan olan təhsil işçilərinin elmi, pedaqoji, metodik və mədəni səviyyəsini yüksəldəcək[3, s.15].

Məktəbdaxili qiymətləndirmə dövlət təhsil standartlarının monitorinqini həyata keçirir, bilik, bacarıqları məzmun standartlarına əsasən ölçür və təlim nailiyyətlərini qiymətləndirir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə aşağıdakı istiqamətlərdə aparılır:

1.Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi. Məktəb səviyyəsində müəllimlər və məktəb rəhbərləri tərəfindən həyata keçirilir. Bu mərhələdə şagirdlərin nailiyyətləri formativ (müntəzəm, davamlı), mikrosummativ (bəhs və bölmələr üzrə) və makrosummativ (yarımilliklər üzrə) formalarda yazılı və şifahi qiymətləndirilir.

2.Kurikulum üzrə qiymətləndirmə. Şagirdin təlim nəticələrinin müvafiq məzmun standartlarına uyğunluğunu müəyyənləşdirmək məqsədilə aparılır.

3.Ümumi təhsil pillələri üzrə yekun qiymətləndirmə. Mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılan buraxılış imtahanları formasında həyata keçirilir və müvafiq təhsil sənədi verilməsi ilə başa çatır.

Məktəbdaxili qiymətləndirmə standartlarda göstərilən nəticələrə əsasən şagirdlərin sinifdən sinifə, bir təhsil pilləsindən digər təhsil pilləsinə keçməsinə zəmin yaradır. Məktəbdaxili qiymətləndirmə üç istiqamətdə aparılır: Diaqnostik qiymətləndirmə; Formativ qiymətləndirmə; Summativ (yekun) qiymətləndirmə[1, s.5].

Diaqnostik qiymətləndirmə tədris ilinin və tədris vahidlərinin əvvəlində müxtəlif üsul və vasitələrin köməyi ilə aparılır. Hətta şagird bir məktəbdən başqa məktəbə, bir sinifdən başqa sinifə keçiriləndə də aparıla bilər. Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur. Müəllimin qeyd kitabçasında qeyd olunur, şagird üçün nəzərdə tutulan protfolida saxlanılır.

Formativ qiymətləndirmə şagirdlərin inkişaf dinamikasını izləmək məqsədi ilə davamlı aparılır. Bu qeydlər sinif jurnalında deyil müəllimin xüsusi qeydləri olan jurnalda yazılır. Formativ qiymətləndirmə vasitəsi ilə fənn üzrə verilmiş standartlar əsasında şagirdlərin əldə etdiyi nailiyyətlər izlənilir. Bəhs və bölmələrin mənimsənilməsində geriləyən şagirdlərlə fərdi işlər aparılır. Formativ qiymətləndirmə müxtəlif vasitə və üsullardan istifadə etməklə aparıla bilər. Bu monitorinqlər tədris ili ərzində davamlı aparılır, şagird portfolisində öz əksini tapır.

Summativ qiymətləndirmə üç mərhələdə aparılır. Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ), böyük summativ qiymətləndirmə (BSQ) və yekun summativ qiymətləndirmə (Y).

Qiymətləndirmə zamanı yalnız informasiyanın mənimsənilməsi deyil, həm də məktəblilərin cəmiyyətin həyatında iştirakı və fəal vətəndaş mövqeyi qazanması üçün zəruri olan qabiliyyətlərin əldə edilməsi, habelə insan hüquqlarının, demokratik cəmiyyətin dəyərlərinin formalaşdırılması məsələləri nəzərə alınmalıdır. Əgər biliklər-dərsin məzmunu, əsas faktlar və terminlərin, səbəb-nəticə əlaqələrinin ümumiləşdirilməsi əsasında, yaxud bacarıqlar-araşdırmalar (tənqidi təhlil), kommunikasiya, qərarların qəbul olunmasında iştirak etmə, eləcə də fərdi və kollektiv fəaliyyətin təşkil xüsusiyyətlərinə görə qiymətləndirilsə, dəyərlər-ədalət, bərabərlik, azadlıq, sülh, ləyaqət və demokratiya kimi anlayışların şagirdlər tərəfindən qəbul edilməsi baxımından qiymətləndirilir.

Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində məqsəduyğunluq, qarşılıqlı dəyərləndirmə, müvafiqlik və etibarlılıq, inkişafyönümlülük, şəffaflıq və qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanır:

Məqsəduyğunluluq prinsipi nəzərdə tutulmuş məqsədlə qiymətləndirmə arasında uzlaşmanı təmin edir.Qarşılıqlı dəyərləndirmə prinsipi nailiyyətlərin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsidir:sinifdaxili indikatorlar vasitəsilə - müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi, təlimin məzmunu, irəliləyişlərin, qiymətləndirmələrin koordinasiya səviyyəsi, təlim üçün ayrılmış vaxt, şagirdin tələblərini ödəyən resurslar və tədris vasitələrinin keyfiyyəti; bilavasitə təhsil sistemi ilə bağlı indikatorlar vasitəsi ilə - dövlət standartları, tədris proqramları, adambaşına düşən təhsil xərcləri; digər indikatorlar vasitəsilə-məişət problemləri ilə bağlı məsələlər[1, s.7].Müvafiqlik və etibarlılıq prinsipləri toplanılmış məlumatların keyfiyyətə müvafiqliyini və etibarlılığını təmin edir (validlik və relevantlıq)

Inkişafyönümlülük prinsipi təlim fəaliyyətində qiymətləndirmə nəticələrinin inkişafetdirici rolunu təmin edir. Şəffaflıq və qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsipi qiymətləndirmə sahəsində maraqlı tərəflər arasında qarşılıqlı əməkdaşlığı və şəffaflığı təmin edir.

Bu prinsiplərdən irəli gələrək şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində aşağıdakı vəzifələr həyata keçirilmişdir:

-ölkədə kurikulum hazırlanmasını və qiymətləndirmə fəaliyyətini bir-biri ilə əlaqələndirən tam milli sistem yaradılmışdır.

-qiymətləndirmədən təlim və tədrisin ehtiyaclarını ödəmək üçün istifadə edilir.
-təhsilin keyfiyyəti haqqında obyektiv məlumatları əldə etmək məqsədi ilə səmərəli idarəetmə üçün məktəbdaxili və milli qiymətləndirmə sistemlərinin yaradılıb, ölkənin beynəlxalq qiymətləndirmə tədqiqatlarında iştirakı təmin edilir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında Ümumi Təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) //Kurikulum, 2008, №1
2. Azərbaycan Respublikası Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı, Bakı, 1999
3. Ağayev Ə.Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı: Adiloğlu, 2006
4. Bəylərov Ə. Riyaziyyat təlimi üzrə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində praktik fəaliyyətə dair//Kurikulum, 2008, №2
5. Bəylərov Ə. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində yeni yanaşmalara dair//Kurikulum, 2011, №2
6. Əlizadə Ə.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Bakı, "Adiloğlu", 2001
7. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedaqogika, 2004
8. Əlizadə Ə.Ə. İdrak prosesləri və hisslər. Bakı, ADPU, 2008

Основные особенности оценки достижений учащихся

Резюме

В статье рассматривается оценивание, его содержание, цель, принципы и виды оценивания. Показано, что оценка достижений учащихся рассматривается как процесс сбора информации о способности учащегося приобретать знания, использовать их и делать выводы. Взаимное сотрудничество, прозрачность и справедливость отражаются в процессе оценки.

Ключевые слова: оценка, стандарты, обучение, учебная программа, знания.

The main features of student achievement assessment

Summary

The article discusses assessment, its content, purpose, principles, and types of assessment. It is shown that the assessment of student achievement is considered as a process of collecting information about the student's ability to acquire knowledge, use it, and draw conclusions. Mutual cooperation, transparency and fairness are reflected in the evaluation process.

Key words: assessment, standards, training, curriculum, knowledge.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova